

Kollár Csaba

A MÉDIA VESZÉLYES FEGYVER, ÉS VAN, AKI FEGYVERTELEN

A médiaeszközök használata a terrorizmusban, különös tekintettel a modern kommunikációs eszközökre és technikákra

Absztrakt

A modern kommunikációs eszközök és technikák elterjedésével párhuzamosan tanúi lehetünk annak, hogy ezek rövid időn belül megjelentek a terroristák fegyvertárában is. Egyre tudatosabban készítették el a terrorista akcióikról szóló üzeneteiket, melyeket a világhálóra feltéve és/vagy a világhálót is használó szerkesztőségekhez eljuttatva sokkolták a fegyvertelen médiafogyasztókat, az átlagpolgárokat. A tanulmány bemutatja, hogy a terroristák, elsősorban az ISIS szakemberei milyen pszichológiai és kommunikációs alapelvek szerint készítik el „tudósításukat”, hogyan, mivel, s milyen emberek körében válhatnak népszerűvé, illetve választ keres arra a kérdésre egy fókuszcsoporthoz felmérés válaszait is elemezve, hogy milyen védekezési mechanizmusok állnak a médiafogyasztó társadalom tagjainak a rendelkezésére.

Bevezetés

A terrorizmus meghatározására egységesen elfogadott definíció nincs. A Wikipédiában – hivatkozva Havasi Z. (év nélkül) tanulmányára – a következő definíció olvasható: „A terrorizmus az erőszak alkalmazásának, vagy az azzal való fenyegetésnek olyan stratégiája, melynek elsődleges célja félelem, zavar keltése és ennek révén meghatározott politikai, ideológiai vagy vallási célok elérése, vagy a hatalom megtartása.” További fontos jellemző a fegyveres jelleg (ami lehet hagyományos, biológiai, s ahogy majd később látni fogjuk, digitális/informatikai, illetve pszichológiai), valamint a túszejtés, illetve a túszo egy részének a kivégzése, s a kivégzéssel kapcsolatos információk, hírek, képek, videófelvevételek nyilvánosságra hozatala, vagy a nyilvánossággal történő megosztása.

A félelemkeltés természetesen az élet számos területén jelen van, ugyanakkor a terrorizmusban sokkal nagyobb hangsúly helyeződik arra, hogy az egyébként rendszerint a terroristákat, azok céljait, elképzeléseit nem, vagy az utóbbit legfeljebb felszínesen ismerő emberek, csoportok kerüljenek olyan célpontba, amelyik időlegesen vagy akár tartósan is erősíti diszkomfort érzésüket. A modern terrorizmusban – ahogy arra még majd a tanulmányom későbbi részében részletesen kitérek – az elektronikus médiának akár közvetve, akár közvetlenül komoly szerepe van, hiszen a TV, illetve a számítógép képernyőjén olyan sokkoló

tartalmak jelennek meg, amelyek beférkőznek a védelmet nyújtó lakások nappalijába, illetve az emberek személyes, intim szférájába. Ugyan megfigyelhető, hogy az általános ingerküszöb egyre feljebb és feljebb emelkedik, s a korábban még sokkolónak számító híradások már közönnnyel és közömbösséggel találkoznak, de a vizuális médiakultúra eszköz- és fegyvertárában újabb és újabb tartalom-előállítási és -szerkesztési elképzelések jelennek meg, amelyek képesek a valóságot transzformált formában a médiafogyasztó „rendelkezésére” bocsátani, s a rettegést, a félelmet fenntartani.

Ha a téma aktuális keretét szeretném meghatározni, akkor nagy valószínűség szerint a jelenlegi társadalmi összgondolkodás – megjegyzem helytelenül – csak és kizárólagosan az iszlám fundamentalista, szélsőséges és radikalista irányára gondol, pedig Európában, az USA-ban, illetve más földrészeken egyaránt jelen voltak terrorszervezetek, mint pl: Vörös Hadsereg Frakció (NSZK), Vörös Brigádok (Olaszország), Action Directe (Franciaország), Fényes Ösvény (Peru), IRA (Írország), ETA (Spanyolország), Ku Klux Klan (USA). Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy ha az iszlám szó elhangzik, akkor számos terroristának bélyegzett szervezet juthat az eszünkbe: Fatah (alapítva: 1959), PFSZ (alapítva: 1964. Mára a világ többsége nem tekinti terrorszervezetnek), Hezbollah (alapítva: 1982), Hamasz (alapítva: 1987), Al-Kaida (alapítva: 1988), Fatah al-Iszlám (alapítva: 2006) és a legújabb szervezet, az Iszlám Állam (alapítva: 2014). Ezeknél – bár jelen tanulmány elsősorban az Iszlám Államra fókuszál – egy komoly különbség figyelhető meg a proxy-hadviselés és a privatizált terrorizmus gyakorlatában.

A proxy-hadviselés és a privatizált terrorizmus

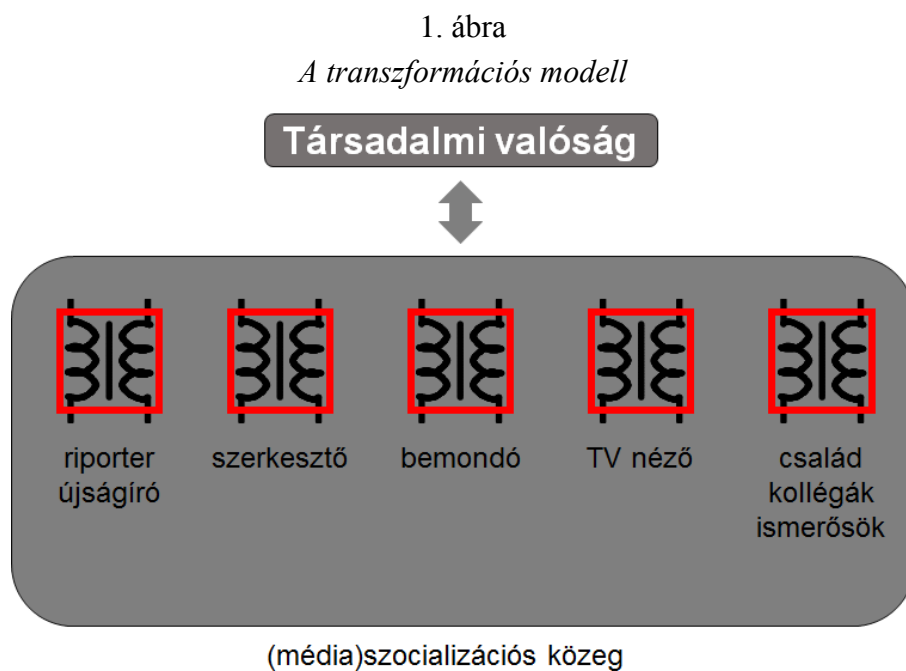
Napoleoni (2014: 188-189) olyan harci cselekményként határozza meg a proxy-hadviselést, „amelyben nagyhatalmak megbízottjaként valamely harmadik fél vesz részt. Ilyen volt a vietnami háború a '60-as és '70-es évek fordulóján.” A proxy-hadviselés a már említett időszakban pszeudoállamok létrejöttét is segítette. Gyakran szponzorált háborúként is utalnak rá, ahol az állam is megjelenhet a lehetséges szponzorok között, de az is előfordul, hogy a szponzorok nem fedik fel valódi kilétüket, s csak közvetítőik révén szerepeltetik magukat ebben a hadviselési formában. A szponzorok – különösen, ha államok – lehetetlenné teszik a konfliktusok békés úton történő megoldását, így gyakorlatilag elhúzódnak, a tényleges háborút vívó felek nagy veszteségével (pl. emberek, természeti és épített környezet) járó konfliktusok alakulnak ki. Ennek a folyamatnak kedvez, hogy az erőviszonyok nem feltétlenül tisztázottak, illetve bizonyos hadi dinamizmus mellett alkalomadtán változhatnak is többek között új szereplők megjelenésével, illetve az „öntudatára ébredt” harcoló felek saját akcióinak következtében. A proxy-hadviseléshez nem kell semmilyen nemzetközi elismerés, engedély, vagy felhatalmazás, ugyanakkor jelenleg szinte lehetetlen ilyen módon és technikával államot létrehozni, illetve építeni.

A privatizált terrorizmus alapját az „öntudatára ébredt” terrorszervezet és annak tagjai/vezetői adják, akik tudatosan és egyfajta stratégiai intelligenciával tervezik meg akcióikat, azok egymásutániságát, illetve hosszabb távon gondolkodnak, akár a kormányzásban is. A privatizált terrorizmus gyökereit kétségtelenül a proxy-hadviselésben lehet keresni, de az előbbinél a terrorszervezet szellemi és/vagy katonai vezetői tudatosan döntenek a szponzoroktól történő függetlenedés mellett. A privatizációnak ez a fajta fogalmi színtere megköveteli a tudatosságot, mely ugyan rendszerint nem nélkülözi a vallási fanatizmust, de talán pont tudatossága miatt is sokkal nehezebben győzhető le, ha egyáltalán legyőzhető. Rendszerint különböző klaszterekbe, halmazokba sorolják be az embereket, kezdve az ellenségtől, a támogatókon, zsoldosokon, hithű harcosokon keresztül a vallási fanatikusokig, beleértve a születendő állam felépítéséhez és működtetéséhez szükséges tanult és képzett (szak) embereket is (orvosok, mérnökök, közgazdászok, tanárok). A privatizált terrorizmus üzenetei – melyekről még később részletesen fogok írni – egyaránt pozitív tartalommal szólnak a meghódított terü-

letek lakosságához (pl. egyenlő bánásmód, jobb közellátás és közbiztonság), a szövetsége-
sekhez (ISIS-nél például a helyi szunnita törzsekhez), az ideológiai alapon az életüket is
feláldozó önkéntes harcosokhoz, illetve a világ bármely olyan hithű muszlimjához, aki nem
találta meg helyét az idegen országokban, kizsároltnak érzi magát, s ősei földjére visszatérve
akar biztonságban, jólétben, az övéi között élni. Tanulmányomban elsősorban az ISIS
működését, s azon belül is elsősorban a kommunikációs tevékenységét elemzem, de érdemes
legalább említés szintjén a kőolajjal is foglalkozni. Bár több szerző – pl. Sugár A. (2012) –
már felveti a gondolatát annak, hogy a kőolaj szerepe megváltozik, megváltozhat a világgaz-
daságban, jelenleg mégis úgy tűnik, hogy a gazdasági működés és működtetés motorja direkt
és átvitt értelemben is a kőolaj és a kőolajipari termékek. Ez pedig azt jelenti, hogy ha a
terrorizmus nyomán létrejövő állam területe alatt kőolajban gazdag lelőhelyek vannak, akkor
annak az államnak esélye van a fejlődésre, feltéve, hogy képes magát és megszerzett területeit
megvédeni. Az ISIS-nek a 2014-es statisztikai adatok alapján pl. napi 1-2 millió USD
bevétele volt, zömében a különböző olajügyleteiből.

A transzformációs modell

A transzformációs modell (1. ábra) szerepeltetését az indokolja jelen tanulmányban, hogy
segítségével viszonylag egzakt és komplex módon elemezhető a fizikai valóság és annak
közvetítése során a megannyi torzító, transzformáló hatás.

Berger és Luckmann (1966) a valóság társadalmi felépítéséről, Cheatwood és Stasz (1979) a
vizuális szociológiáról, illetve Waisbord (2014) médiaszociológiáról és digitális médiáról írt
gondolatait jelen tanulmányban alapvetően elfogadva azt mondhatjuk, hogy bár a
tudásszociológiának alapfeladata a valóság társadalmi felépítésének az elemzése, a multiplat-
formos, mediatizált köznapi tudás tekintetében nem lehet még egy közel sem egységes állás-
pontot képviselni. Ha az egyén időlegesen elveszti tájékozódó képességét, akkor hiányérzetét
viszonylag hamar ki tudja elégíteni, feltételezve, hogy rendelkezik a médiatartalmak vételére
és megjelenítésére alkalmas eszközökkel. Sokkal érdekesebb kérdés az – s erre keres választ a
transzformációs modell – hogy hány transzformáción és szűrőn megy át az objektív(nek
nevezett) valóság, míg a médiafogyasztó eszközének a képernyőjére kerül.

A társadalmi közhelyek szintjén gyakorlatilag azt kell mondanunk, hogy csak annak szabad(na) hinni, amit a saját szemünkkel megtapasztalunk. A világról véleményt alkotó ember azonban a legtöbb esetben nem vesz részt (értsd: nincs fizikailag a helyszínen) a történetekben, így rákényszerül arra, hogy a riporterek, újságírók, szerkesztők, bemondók, műsorvezetők, esetleg a család, barátok, ismerősök, kollégák nézőpontjainak eredője alapján alakítsa ki saját véleményét. Ha ezt a folyamatot nézzük, akkor a társadalmi valósággal – a hagyományos médiatartalom-előállítás feltételezve – először a helyszínen tartózkodó riporter, újságíró találkozik. A témával, helyszínnel, szereplőkkel kapcsolatos beállítódása alapján a médiamunkás már egy erősen transzformált (nyers)anyagot készít a szerkesztők számára. Az interjú során megfogalmazott kérdések, vagy az esemény elmesélése, illetve a látott valóságból a szubjektív képi, vizuális tartalom/tartalmak kivágása alapján kell a szerkesztőnek döntenie arról, hogy (1) az anyag adásba kerülhet-e, (2) s ha igen, akkor milyen módosításokkal. A szerkesztő a felelős pl. az esti híradó tartalmának az összeállításáért, a hírek sorrendjéért, s akár azért is, hogy a bemondó milyen szöveggel konferálja fel a témát. A szerkesztő tehát egy újabb transzformációt hajt végre az amúgy is transzformált szövegen. Ha a bemondónak nagyobb mozgásteret adnak, akkor ő is a szubjektumán keresztül dolgozza fel a szerkesztett médiatartalmat (újabb transzformálás), amellyel az adáskész anyagot, s annak mondanivalóját még valamelyest áthangolhatja. A TV-néző részint a látott bejátszás, részint a bemondó megjegyzése, felvezetése, részint pedig saját szubjektív szűrőjén keresztül ismét csak transzformálja a tartalmakat, melyek ugyancsak egy újabb transzformáció révén jutnak el a család, a barátok, az ismerősök, a kollégák közvetítésével ahhoz, akik nem látták az előző napi híradót. A transzformációknak egyfajta kongruenciát kell mutatniuk annak érdekében, hogy a nézőben, vagy abban, aki csak az elmesélésekből értesült az eseményekről, elérjék a kívánt hatást. A kívánt hatás sokféle lehet, többek között – s tanulmányomban inkább erre fókuszálok – félelemkeltő, sokkoló, terrorizáló, vagy éppen ellenkezőleg: egy biztos és erős csoport/állam képét sugárzó. A transzformáció-kongruencia viszonylag egyszerű eszközökkel valósítható meg: a gyakorlatilag készre szerkesztett tartalmak szerkesztőségekre történő küldésével (amelyek úgyszólván lehozzák, mert érdekes a téma), illetve a saját médiacsatornák használatával. A saját – teljes egészében a terroristák által működtetett – csatornák törvényes nemzetközi szabályozása (esetleg betiltása), illetve a sajtó- és szólásszabadság elvének érvényesítése miatt számos jogértelmezési vita bontakozik ki, melyek késleltetik a társadalom védelmében meghozható intézkedések elindítását. Külön probléma az is, hogy a jogalkotók és joggyakorlók jelentős részének komoly technikai és informatikai hiányosságai vannak, s így az új média lehetőségeivel és veszélyeivel kapcsolatban elég szűkös és sekélyes ismeretekkel rendelkeznek.

Tudósítások a terrorizmusról

A terrorizmusról, mint témáról történő tudósításnak számos aspektusa lehet, jelen tanulmányomban a tudósító(k) személyével/szervezetével, a médiummal, a témával és a célcsoportokkal foglalkozom.

A terrorcselekményekről a következő személyek/szervezetek **tudósíthatnak**:

(1) **Saját médiazsoldosok:** a média, mint közvetítő közeg, illetve a technikai eszközök működését rendszerint értik, munkájukért fizetést, vagy egyéb ellenszolgáltatást kapnak, de az is igaz, hogy jelentős részüknél az ügy iránti elköteleződés vitathatatlan. Ez utóbbit tanúsítja az is – a konkrét példánál maradva –, hogy az ISIS-ről megkomponált médiaüzenetek egy része a képi formanyelv tekintetében hasonlít az arab filmekre, az ott látható, az igaz ügyért harcoló, legyőzhetetlen főszereplőre. Ezek a zsoldosok többek között dzsihádistá weboldalakat, Facebook és Twitter oldalakat, blogokat, saját Youtube csatornákat üzemeltetnek, s ezeken a felületeken szinte valós időben tudósítanak a fontos eseményekről. Folyamatosan

látják el friss információval közvetlen, illetve közvetett (ez esetben tudósításaikat egy másik médium veszi át) módon a médiafogyasztókat.

(2) **Szimpatizánsok:** a WEB 2.0, vagyis a közösségi média működését jól ismerő, azt napi, szinte állandó jelleggel használó személyek ők, akiknek az a feladata, hogy a fontos üzeneteket minél több közösségi médiafelületen megosszák. A megosztás terjedése rendszerint vírusjellegű, ami azt is jelenti, hogy a közvetlenül, illetve átvétel után megosztott tartalmak nagyon gyorsan, nagyon sok emberhez tudnak eljutni, gyakorlatilag lehetetlenné téve a tartalom végleges törlését, blokkolását. A szimpatizánsok akár saját arccal, akár egy nehezen beazonosítható *avatarként* végzik a tevékenységüket, melynek része a tartalmak átvétele és megosztása mellett az is, hogy a témával foglalkozó fórumokon (pl. weblap, blog, Facebook csoport/oldal, chatszoba) az ott levők közhangulatát a számukra kedvezőbb irányba tereljék.

(3) **Tömegmédia.** A tömegmédia szerkesztőségei (ahol egyáltalán értelmezhető a szerkesztő fogalma) és a közösségi médiafelületek *admin*jai a felelősek azért, hogy milyen tartalmak jelenhetnek meg az általuk felügyelt platformokon. A tévéhíradó, egy felkapott blog, vagy egy „pörgős” Facebook oldal (nem is beszélve az Európában csak a bevándorlók által ismert arab közösségi médiaoldalakról) szerkesztőinek és *admin*jainak nagy a felelősségük, hiszen eleget kell tenniük (akár gazdasági, akár médiaetikai megfontolásból) a tájékoztatási kötelezettségüknek. Ezek a tartalmak sok nézőt vonzanak, ami egyértelműen növeli a csatorna nézettségét, s így hirdetési felületeinek értékét, másfelől olyan témákkal foglalkoznak, amelyek a társadalom számára fontos információval szolgálnak (vagy legalábbis sok ember nézi meg őket kíváncsiságból, borzongásból, stb.).

(4) **Mindenki.** A „mindenki” nehezen definiálható kategória, ugyanakkor azt lehet mondani, hogy mindenki a terrorcselekmények tudósítója, közvetítője lesz, aki tud róla. A békéhez szokott, s ettől „elkényelmesedett” Európában és USA-ban a háború és a terrorizmus gondolata, a sokkoló képsorok (még akkor is, ha fizikailag távol zajlanak az események) a közbeszéd tárgyává válnak, s ha ezekkel az eseményekkel a lakosság közvetlenül találkozik/találkozhat (pl. USA 2001. 09. 11., London 2005. 07. 07., Párizs 2015. 01. 07.) rendszerint képtelen közömbösen kezelni az eseményeket. Az USA, illetve Európa államfői, kormányai és a (bel)biztonságért felelős miniszterei és szervezeteinek vezetői „teszik a dolgukat” kommunikációs területen is. A médián keresztül megpróbálják megnyugtatni a lakosságot – a pszichikai hadviselés közepette több-kevesebb, de inkább kevesebb sikerrel.

A terrorcselekményekről számos **médiumon** keresztül értesülhetünk. A tartalmak tonikus hatása miatt az amúgy is riasztó híradások tovább erősödnek és erősítik egymást. A leíró jellegű, illetve állóképeket közlő nyomtatott sajtó, a háttérbeszélgetésekre, elemzésekre fókuszáló rádió – bár hatásuk vitathatatlan – nem tudja felvenni a versenyt a téma bemutatásában a TV-vel, illetve a vezetékes és vezeték nélküli eszközökkel, mint médiával. A TV nem csak önálló tömegmédiumként, hanem a neten elérhető videótartalmak újraközlőjeként is nagy hatást tud gyakorolni a nézőkre. Miközben az állóképek csak az esemény pillanatát képesek bemutatni (pl. valaki fejéhez fegyvert fognak, valaki vérbe fagyva fekszik a földön), addig a TV a kegyetlenség folyamatát is. A megfelelően megkomponált jelenet a bemutatott folyamat révén sokkal nagyobb hatást tud kiváltani a nézőben. A számítógépek elterjedése előtti időben a TV volt az egyetlen olyan felület, amelyik képernyőként mozgótartalmat sugárzott (a mozit nem sorolom ide). Jelenleg a számítógépekhez kötött monitorok, a laptopok, tabletek, okostelefonok kijelzői egyaránt képesek mozgótartalmat közvetíteni. Ebben a sokképernyős világban – különösen akkor, ha az eszközök csatlakoztak a hálózatra – nem kell megvárni az esti híradót. Bármikor lehet a terrorizmusról szóló, friss tartalmat nézni, illetve az ilyen tartalmakra utaló hivatkozásokkal és utalásokkal találkozni. Az „always on” állapotában – ahogy arra már korábban utaltam – a tartalmakhoz interaktív módon lehet csatlakozni, többek között a diskurzusokban való aktív részvétel, a tartalmak továbbosztása, az azokhoz

fűzött megjegyzések révén. Ha a téma érdekes, s folyamatosan fenntartják az érdeklődést újabb és újabb releváns tartalmakkal, akkor a médiafogyasztó sokkal jobban elmélyül, s főleg a közösségi médiában aktívan részt is vesz tartalomfolyam alakításában. A résztvevők kapcsolata – hasonlóan Altman és Taylor szociálpszichológiai aspektusú kapcsolatelmélyülés elméletéhez – elmélyül a terrorizmus, mint téma iránt, s egyre többet foglalkoznak vele (pl. tudatosan keresik a kapcsolódó könyveket, az újabb és újabb hírforrásokat, a friss Youtube videókat). Ez egy pozitív feedbacket, egy öngerjesztő folyamatot indíthat el: a sokkolóan bemutatott téma tovább erősíti a félelmet, a rettegést, melyet a néző további tartalmak megtekintésével egyre jobban fokoz. A néző belső feszültsége pedig – melyről még később részletebben írni fogok – számos megoldási lehetőséget hordoz magában az arab emberek ellen elkövetett erőszakos cselekményektől indulva a terrorszervezetekhez történő csatlakozásig.

Érdekes kettősséget mutat a **téma**. Míg az önbeteljesítő jóslatok a nyugatnak és a keletnek is szólnak, addig a narratívumok markánsan elkülönülnek e kettős felosztás szerint. A **nyugat** számára a fő üzenet a félelem. A félelempropaganda képi megjelenítésében hangsúlyosan láthatóak a kínzások, a kivégzések, a szadizmus. Bár a magabiztosan a kamerába kiáltott – az európai és amerikai lakosság számára gyakorlatilag érthetetlen – arab szövegek, pontosabban azok előadásmódja is sokkoló hatású lehet, de meg sem közelítik a rombolás és a halál folyamatképeit. A mesés kelet illúziójának, illetve az európaiak és amerikaiak által is sokra értékelt régi műkincseknek és épületeknek a lerombolása és megsemmisítése túlmutat a fizikai világon: nem kell, hogy a nyugat értékelje sokra a kelet kincseit, mi (mármint a terroristák) pontosan tudjuk a saját birodalmunkban, hogy mi az igazi érték. Ez a mentalitás tovább erősíti a szalafizmus ideológiáját, amely a „régiónban megjelent európai befolyásra adott válaszként alakult a 19. században”, s „a vallás gyökereihez való szigorú, szó szerinti visszatérést hirdeti.” (Napoleon 2015: 189) Kétségtelen, hogy az erős, felfegyverzett, profi harcos(nak tűnő) férfiaknak, mint biodiszleteknek a szerepeltetése impresszív hatású.

A **keletnek**, pontosabban a keletnek és az iszlám vallásúaknak szóló üzenetekben a fő mondanivaló nagyon hasonlít az európai és amerikai kormányzati narratívumokhoz: biztonság, itt itthon vagy, megvédjük állampolgárainkat. Ezek az üzenetek természetesen keverednek mítoszokkal és rejtélyekkel, melyek így még inkább felkeltik a keleti emberek érdeklődését. Abú Bakr Al-Bagdádi – aki az Iszlám Állam kalifájának kiáltotta ki magát – körül tudatosan felépített személyes márka húzódik meg, elhithető sok emberrel, hogy az ő képében és személyében tért vissza a Próféta. A kalifátus a hithű muzulmánokat szeretettel és komoly ígérekkel várja haza, őseik földjére. Az amerikai és az európai – hitüket megtartó – muszlimok egy része nem tudott beilleszkedni a nyugatias, számukra idegen kultúrát és értékrendet közvetítő világba, üldözöttnek és számkivetettnek érezhette magát. Ők a kalifátusban biztonságot, elfogadottságot, lehetőséget látnak. De hasonló módon értékelik a kalifátust a nyugati felfogással leigázottnak vélt helyi törzsek is, akik számára Al-Bagdádi jobb és jobban szervezett közigazgatást és számos szociális programot kínál.

Természetesen a vallási, szent gondolatokat sem szabad kihagyni a témák sorából, de ezek – ellentétben a korábbi terrorszervezetek narratívumaival – sokkal kevésbé markánsak.

A téma szempontjából végzett megkülönböztetés mellett (nyugati médiafogyasztó, keleti médiafogyasztó) másfajta módon is meg lehet határozni a **célcsoportokat**. Kiemelt célcsoportnak számítanak az iszlám **radikálisabb** ágának/ágainak a követői. Számukra az üzenetek egyértelműek: hithű, muszlim birodalom épül, ahol béke és biztonság van, s az ősi törvények működnek. Ez egy tudatos és markáns elkülönülés nem csak az európai/amerikai, hanem a kevésbé radikális gondolkodású muszlimoktól is.

Egy másik célcsoportot az **elnyomott, kisémmizett törzsek és csoportok** tagjai alkotják. Ide tartoznak a szunniták, akik – idézve Napoleont (2015) – Mohamed halála után a hagyományok szerinti, közösségi egyetértésen alapuló vezetőválasztást támogatják. A közösségi,

konszenzusos vezetéválasztás alapja (még ha manipulálni is lehet a választókat, illetve meg lehet hamisítani a választási eredményeket) az, hogy az „állam” határain belül béke van, illetve mindent elkövetnek annak érdekében, hogy a békét fenntartsák. Ha a békét, a biztonságot és az egyenlőséget Al-Bagdádi hozza el ezeknek a törzseknek és csoportoknak, akkor egyenes út vezethet az ő kvázi demokratikus megválasztásához is.

A *nyugaton élő muszlimok* külön célcsoportot képviselnek. Egyfelől nem lehet róluk homogén csoportként beszélni, hiszen egy részük vagy hitehagyó lett (az iszlám értelmében mindenképp), vagy ugyan gyakorolja a vallását, de annak nem a radikális ágát. Ezek az emberek már „megfertőződtek” a nyugati kultúra által kínált javakkal, egy részük megtalálta a helyét és karriert csinált a befogadó országban, tehát számára nem igazán vonzó az Iszlám Állam ígérete. Azok azonban, akik nem tudtak beilleszkedni a nyugati társadalomba, s már születésüktől fogva számkivetettnek, vagy legalábbis nem egyenrangú félnek érezték magukat, logikusan gondolhatják úgy, hogy az erős, az ősi, dicső és biztonságos kalifátus területén létrejövő új államban helyük van. Kérdéses, hogy ezek az emberek akarják-e bizonyítani bátorságukat azzal is, hogy Európában és Amerikában szunnyadó sejtiként egyszer csak aktíválják magukat és terrorcselekményeket hajtanak végre, vagy a hívó szóra békében és végérvényesen elmennek az Iszlám Államba.

A háborús övezetek és a bizonytalanság vonzza a *kalandvagyókat* és *zsoldosokat*. Őket rendszerint nem befolyásolja semmilyen ideológiai irányzat, elkötelezettségükre nem a vallás, vagy a vallási vezető követése, hanem a könnyen megszerezhető javak iránti fokozott kapzsiság a jellemző.

Számuk nem igazán jelentős, mégis érdemes külön is foglalkozni azokkal az emberekkel, mint célcsoporttal, akik a *Stockholm-*, illetve *Helsinki-szindrómához* hasonló tüneteket mutatnak. A kiszolgáltatott helyzetben levő, reményvesztett túsok szeretettel és pozitívan kezdenek el érezni fogva tartóik és megkínzóik iránt, s ha erre az intelligensebb fogva tartók odafigyelnek, akkor nagyon hűséges és érzelmileg elkötelezett szövetségeseikkel gyarapíthatják a támogatói táborukat. A szindróma lélektani magyarázata az, hogy a menekülésre képtelen, folyamatosan megalázott túsoknak csak a fogva tartójával van kapcsolata, akitől néha egy kis kedvességet is kap. A tús tudja, hogy élete fogva tartójától függ, ezért úgy próbál viselkedni, hogy az elégedett legyen vele, s beleéli magát a túszejtő helyzetébe. Ha ez az állapot hosszabb ideig áll fenn, akkor az áldozat annyira átveheti a fogva tartója nézőpontját, hogy csak nehezen tud mentálisan elválni tőle. Ez nem csak a kiszabadítását nehezíti meg, de akár újabb, ideológiai alapon tevékenykedő, merényletek végrehajtására képes terroristát is „képezhet” belőle.

A *környező országok*, mint célcsoport, differenciált elemzést tesz szükségessé. Külön lenne érdemes megvizsgálni – jelentősen túlmutatva jelen tanulmány keretein – az új állam „országhatárait”, a környező államok kormányait, valamint az ott élő többséget és kisebbségeket. Bár számos térkép látható arról, hogy az Iszlám Állam mely területeket szállt meg, illetve vont az ellenőrzése alá, mivel hivatalos és mindenki által elfogadott terület-, illetve határkijelölés nem történt, így csak azt lehet mondani, hogy közvetlenül érintett országnak számít(hat) elsősorban Szíria és Irak, de Törökország, Jordánia, Szaúd-Arábia és Irán sem érezheti biztonságban területi épségét.

Az ISIS tudatosan üzen a *kormányoknak*, mint kiemelt célcsoportnak, bár az üzenetek – különösen a nyugati kormányoknak – kivétel nélkül a félelemkeltésre korlátozódnak. Kérdéses, hogy egyáltalán lesz-e, s ha igen, melyik állam kormánya lesz az, amelyik ilyen negatív, sokkoló narratívumok ellenére elsőként fogja elismerni az Iszlám Államot.

A médiában egyre gyakrabban hangzik el a *nemzetközi szervezetek* felelőssége és szerepvállalása egy, az ISIS ellen folytatott összehangolt támadás elindításában. Al-Bagdádi és követői számára egy nemzetközi szervezet célcsoport lehet, mellyel a fizikai világban eset-

leg harcot is kell vívni. Az ISIS azonban azért is különleges a nálánál korábban tevékenykedő terrorszervezetekhez képest, mert a médiát, s elsősorban az internet által biztosított közösségi médiát profi módon használja, s egyre jobban fejlődik az információs technológiák és hadviselés területén is. Az arab nyelven kiadott cyber-terrorizmusról szóló elektronikus „tananyag” már egyértelműen jelzi: az ősök földjén alakuló állam fizikai megvédése mellett legálább olyan fontossá válik az ellenség digitális megtámadása, precíziós haditechnikájának informatikai módszerekkel történő megbénítása is.

A nyugati társadalmak védekező mechanizmusai

A nyugati (mintájú) társadalmak – különösen azok, amelyeket nem sokkolták az elmúlt évek terrorcselekményei – alapvetően nincsenek felkészülve egy társadalmi szintű, egységesnek mondható, megfontolt és reális alapokon nyugvó védekezésre. Az emberek számos mechanizmust és túlélési stratégiát „dolgoztak” ki. Egy általam, 12 fő részvételével lefolytatott fókuszcsoporthozos beszélgetés során az alábbiak hangzottak el (az idézetek a résztvevőktől származnak).

- ◆ **Nem vesznek róla tudomást.** Erről a személyes stratégiáról a fentiek alapján akár azt is lehetne írni, hogy nem létezik. Pedig a társadalom egy része (igaz, nem jelentős része) tudatosan fordul el a tömegmédiától, s zárja el magát a világ történéseiről szóló hírektől. Megszűri a közösségi médiatartalmakat (pl. milyen oldalakat néz meg, milyen csoportokhoz csatlakozik), hírfigyelő alkalmazást futtat számítógépén, laptopján, okostelefonján, s így csak a számára meghatározott témákról értesül. Természetesen ezek az emberek sem tudják teljesen kizárni a külvilágból (pl. család, iskola, munkahely) származó ISIS-szel kapcsolatos témákat, de ha ilyennel találkoznak, azonnal témát váltanak.
- ◆ Egy másik védekező mechanizmus a **bagatellizálás**. Olyan mondatokkal csökkentik a téma súlyosságát, mint „messze vagyunk tőle...”, „a mi országunkat úgyse támadják meg...”, „minek aggódjunk, a titkosszolgálatunk jól működik”. A bagatellizálás hátterében az a lelki folyamat áll, hogy elhisszük, hogy az ellenséget annak kisebbitésével, jelentéktelenebbé tételével – ha akarnánk – bármikor le tudnánk győzni.
- ◆ Ha egy komoly(nak mondott) ügyet **nevetségessé tesznek**, akkor az is jelentősen képes csökkenteni a fejünkben a veszélyforrás reális megítélését. Az ügyről, annak szereplőiről, vagy az ideológiát megalkotó „evangelistáról” szóló karikatúrák, az ideológiát kifigurázó szatirikus történetek, a szent célről készített gúnyrajzok, vagy akár a LEGO és más játékfigurák képében megjelenő terroristák a leggyakoribb eszközei ennek a stratégiának. A Charlie Hebdo példája is mutatja az ellencsapást, „amit egyébként megérdemeltek. Miért húztak újat az iszlámistákkal?”
- ◆ A **szimpatizálásnak** többféle megjelenési formája lehet. Az egyik, hogy *megbarátkoznak* azzal/azokkal, akik az adott irányzatot, eszmeiséget képviselik. A barátság ugyan elméletileg védelmet jelenthet, de több kriminológiai és pszichiátriai példa is bizonyítja, hogy az elmebeteg, fanatizált emberek első áldozatai az ismerősei köréből kerülnek ki. A szimpatizálás másik formája, amikor az adott szervezethez, *csoporthoz tartozik* valaki. Rendszeresen eljár az összejövetelekre, gyakran mesél arról ismerőseinek, hogy a közösség és a közösség által képviselt ideológia mennyire jó, s megéri benne a gondolat, hogy egy életre elköteleződjön az adott dolog mellett. Ez jelentheti a rendszeres pénzbeli támogatást, illetve az iszlám vallás felvételét is.

- ◆ A társadalom tagja érezheti úgy, hogy ő nem képes megoldani a problémát, mivel az a kormányok és a nemzetközi szervezetek dolga lenne, ezért **kormányzati/nemzetközi beavatkozást sürget**. Ez megnyilvánulhat a kormányok tehetetlensége miatti tüntetésben, nyílt levelek megírásában és – többek között – a közösségi médián történő megosztásában, hasonlóan gondolkodó emberek közösséggé szervezésében (pl. Facebook csoport), de akár (politikai) blog írásában is. A kormányzati politika bírálata is megfogalmazódhat a terrorizmus elleni harc szükségesnek gondolt lépéseinek a megalkotásakor, ami már messze túlmutat a probléma megoldásán.
- ◆ Hangsúlyozni szeretném, hogy az iszlám és a terrorizmus közé nem szabad és nem is lehet egyenlőségjelet tenni. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy minden – akár távoli területen történt – terrorcselekmény után megnövekszik az **iszlámgyűlölet és rasszizmus**. Mecseteket dúlnak fel, arab embereket vernek meg, arab boltok kirakatát törik be, s a szélsőségesebb pártok azonnali deportálást, illetve a nemzet idegen elemektől való megtisztítását követelik.
- ◆ A természeti katasztrófák és a terrorcselekmények gyakoribbá válásával pozitívan és erősen korrelál a **saját biztonság felértékelése**. Az egyén külön hírfigyelést állít be a terror, terrorizmus, s a jelenleg aktuális ISIS és Iszlám Állam kifejezésekre, drágább, komplexebb biztonsági rendszereket telepített házába, s épített be gépkocsijába, elmegy önvédelmi tanfolyamra, s – ha megteheti – elkerüli a megítélése szerinti veszélyes városrészeket, utcákat, tereket.
- ◆ Vannak, akik már nem szeretnék harcolni, vagy felkészülni egy esetleges terrortámadásra, egyszerűen csak **megbékélnek vele**. „Ilyen lett a világ...”, „ha meg kell halni, legalább ne fájjon...” hangoztatják.
- ◆ Egy problémát – elvileg – ok és okozati relációban is meg lehet oldani. Akik ilyen stratégia szerint működnek, azok **okokat és megoldást keresnek a problémára**. Akár reális(nak tűnő), akár irreális véleményt is megfogalmazhatnak, mint pl. „visszkapjuk, amit a keresztések tettek velük annak idején”. Az egyén saját szerepét definiálja a megoldási folyamatban olyan kérdésekre keresve a választ, hogy „miért jött létre az iszlám terrorizmus, mi lehet a megoldás”, vagy, hogy „én mit tudok tenni a megoldás érdekében.”
- ◆ A média veszélyes fegyver - ezt a terroristák és az ellentábor egyaránt felismerte. A **média-ellentámadás** lehet (a) informatikai és (b) tartalmi. Az informatikai ellentámadás során az Iszlám Állam, vagy az azzal rokonszenvező szervezetek weblapját törik fel, vagy teszik elérhetetlenné (pl. a már említett Charlie Hebdo-t ért támadás után az Anonymous hackercsoport háborút hirdetett az Iszlám Állam és az al-Kaida ellen). A tartalmiál a hamis hírek gyártása és az ISIS katonái és vezetői tudatosan felépített image-ének a rombolása (pl. alkoholt isznak, butának néznek ki, korrupció, a nyugati értékrendet követik) a cél. Emellett megfigyelhető az is, hogy maguk a muzulmánok üzennek a nagyvilágnak és az Iszlám Államnak, hogy nem minden muzulmán terrorista.
- ◆ A védekezési mechanizmusok között megtalálható az **iszlám felé történő fordulás** is. Ez megnyilvánulhat a következőkben: önjelölt „hittudósként” összevetik az eseményeket a Korán tanításaival, eljárnak iszlám vallási közösségekbe, megveszik az iszlámmal és a terrorizmussal kapcsolatos könyveket, filmeket. Ez ugyan hasonlóságot mutat a szimpatizálással, de míg ott elsősorban érzelmi, addig itt inkább értelmi jellegű az indíttatás.

Záró gondolatok

Tanulmányomat a terrorizmusról szóló gondolatokkal kezdtem. A proxy-hadviselés után bemutattam, hogy jelenleg az Iszlám Állam már inkább a privatizált terrorizmus jellemzői szerint működik. Fontosnak tartottam kiemelni a téma vonatkozásában a transzformációs modellt, amelyik rávilágít arra, hogy a társadalmi, objektívnek mondható valóság hány transzformáción megy keresztül, míg végül az egyén (a médiafogyasztó) találkozik vele. A terrorizmusról szóló tudósításokat a tudósító személy/szervezet, a közvetítő médium, a téma, valamint a célcsoportok vonatkozásában vizsgáltam. A tanulmány záró részében a nyugati társadalmak védekező mechanizmusait mutattam be, felhasználva egy 12 fővel végzett fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésem eredményeit/válaszait is.

Az Iszlám Állammal kapcsolatban – annak jelenleg is folyamatosan változó működése és formálódása miatt – csak jóslásokra, becslésekre lehet hagyatkozni. Az objektív véleményalkotást nehezíti, hogy míg a nyugati híradások könnyen elemezhetőek a klasszikus világnyelven, addig a keletnek szólók jelentős része arabul van, s ha nincs alatta angol/francia/német felirat, akkor csak a vizuális közlésre, a vizuális/képi narratívumokra lehet hagyatkozni. Kelet és nyugat egyet ért abban, hogy az emberek békére és biztonságra vágnak. Csak a béke és a biztonság megteremtése – a történések jelenlegi állását nézve – háborúval és bizonytalansággal teremthető meg az egykori kalifátus területén. A békére való törekvés fogalmazódik meg az olyan médiaüzenetekben és nyilvános akciókban, mint „Muszlim vagyok, terroristának bélyegeztek. Én bízom benned, Te bízol bennem? Ölelj meg!”, illetve olyan megmozdulásokban, amikor vallástól függetlenül védik kéz a kézben az egyik európai mecsetet a szélsőségesekkel szemben. Kétségtelen, hogy az iszlámfóbia és a fundamentalizmus is erősödik, s ebből előbb-utóbb, ha második Iszlám Állam kikiáltása nem is, de gyakoribbá váló terrorcselekmények várhatóak.

Irodalom

- Balázs Judit (1997) *A gazdasági biztonságról*. Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet.
- Cheatwood, Adrian Derral – Stasz, Cathleen (1979) Visual sociology. In: Wagner, Jon (1979 szerk.) *Images of Information*. Beverly Hills, Sage. 261–269.
- Griffin, Em (2001) *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Budapest, Harmat Kiadó.
- Kollár Csaba (2014) Cheatwood és Stasz vizuális szociológiájának marketingkommunikációs vetületei. *FLUENTUM nemzetközi gazdaság- és társadalomtudományi folyóirat*, 2014, I/4.
- Kollár Csaba (2014) *Kísérleti jegyzet a digitális kommunikáció című tárgyhöz. 2.0 változat*. Budapest, PREMA Consulting.
- Kollár Csaba (2014) *Kommunikáció a digitális korban*. Budapest, PREMA Consulting.
- Kollár Csaba (2014) Életünk a digitális korban. In: Kollár Csaba – Tóth Renáta (2014 szerk.) *Pedagógia a digitális korban I*. Budapest, PREMA Consulting. I. fejezet.
- Lewis, Bernard – Churchill, Buntzie Ellis (2009) *Iszlám. Nép és vallás*. Budapest, HVG Kiadó.
- Mumford, Andrew (2013) *Proxy Warfare*. Malden, Polity Press.
- Napoleoni, Loretta (2015) *Az iszlamista főnix. Az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása*. Budapest, HVG Kiadó.
- Berger, Peter L. – Luckmann, Thomas (1967) *The Social Construction of Reality*. New York, Anchor Books (reprint, eredeti kiadás: 1966).

Taylor, Rober W. – Fritsch, Eric J. – Liederbach, John (2014) *Digital Crime and Digital Terrorism*. London, Prentice Hall.

Waisbord, Silvio (szerk.) (2014) *Media Sociology: A Reappraisal*. Malden, Polity Press.

Sugár András (2012) Változik-e a kőolaj szerepe a világgazdaságban és Magyarországon? *Közgazdaság*, 2012, 7 (2). 79–94.

Zak, Ebrahim – Giles, Jeff (2014) *A terrorista fia. Történet a választás szabadságáról*. Budapest, HVG Kiadó.

Elektronikus (slideshare.net oldalon)

Kollár Csaba: kommunikáció.a.digitális.korban

Kollár Csaba: Digitális korszakváltás((ok)(k))

Egyéb elektronikus

ISIS – On the frontline. Ahlulbayt TV, közzétéve: 2015. febr. 27.

<https://www.youtube.com/watch?v=rtZN652OaoISIS>

„Islamic” Extremism? Ahlulbayt TV, közzétéve: 2014. dec. 2.

<https://www.youtube.com/watch?v=WVMFnESN1fg>

Havasi Z. (év nélkül): A terrorizmus és a jog. <http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/havasi.pdf>

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Terrorizmus>

I am a muslim. I am labelled a terrorist. Hug me, közzétéve: 2015. febr. 12.

https://www.youtube.com/watch?v=aysp_WdaNFA